

مقدمه

والدین و فرزندان در نوع نگرش نسبت به کنترل و نظارت تفاوت معنی داری وجود دارد [۹]. والدین نوجوانان و جوانان افسرده در تربیت فرزندان و میزان و نوع کنترل آنها ناهماهنگ هستند [۱۰]. یکی از پیامدهای ناهماهنگی ائتلاف بین یکی از والدین با فرزند و کناره گیری والد دیگر از حوزه تربیتی فرزندان است. در چنین صورتی تربیت فرزندان همچون خانواده های تک والدی بر عهده یک والد خواهد بود. دیده شده است که در چنین مواردی عزت نفس و سلامت روانی فرزندان دچار آسیب می شود [۱۱].

تحقیقات نشان داده است که بین نوع کنترل و نظارت والدین و وضعیت روانی، رفتاری، پیشرفت تحصیلی و رشد اجتماعی فرزندان ارتباط وجود دارد. شیوه برخورد قدرت مدارانه (مستبدانه) والدین با افسردگی، اضطراب و وسواس فکری و عملی فرزندان ارتباط مثبت و معنی دار دارد [۴]. والدین بد سرپرست بیشتر از شیوه های سهل گیرانه یا مستبدانه برای کنترل فرزندان استفاده می کنند [۵]. همچنین نوع و منبع کنترل والدین با وضعیت تحصیلی فرزندان ارتباط دارد [۸].

ارتباط والدین و فرزندان و وضعیت نظارت و کنترل والدین بر حسب سن فرزندان تفاوت پیدا می کند. نوجوانان نیازهای متفاوتی دارند. نیاز به استقلال فردی باعث می شود تا آنها در برابر شیوه های کنترل والدین مقاومت نشان دهند. بی توجهی والدین به این موضوع منجر به بروز تنش و تعارض می شود. هر چه عملکرد والدین (در کنترل فرزندان) مطلوب باشد، خود پنداری، مسئولیت پذیری، امید به آینده و گرایش مذهبی نیز در نوجوانان و جوانان بیشتر خواهد بود [۶]. دوره نوجوانی و جوانی دوره استقلال آموزی همراه با تسلط آموزی است [۱۲]. بنابراین نمی توان صرفاً استقلال آموزی را مورد توجه قرار داده و شیوه سهل گیرانه در کنترل را پیش گرفت و یا جنبه تسلط آموزی را مد نظر قرار داده و قدرتمدارانه فرزندان را تحت کنترل شدید قرار داد. آنچه در کنترل و نظارت مهم است این است که هدف اصلی کنترل و نظارت والدین، خود کنترلی و رشد کنترل درونی در فرزندان است. تحقیقات نشان داده است که کنترل درونی

نظارت از ماده نظر است و به معنای نگریستن در چیزی با تأمل، یاری دادن و کمک کردن، چشم بصر، دیده، فکر، اندیشه، تفکر، رویه، دقت، تأمل و تدبر می باشد [۱]. در هر نظارتی چهار عنصر وجود دارد: ناظر، نظارت شونده، فرایند و شیوه های نظارت. هدف نظارت باید رسانیدن نظارت شونده به خود کنترلی باشد. مبتنی بر این هدف، نظارت یک امر دقیق بوده و نیازمند کسب مهارتهای لازم است.

بخشی از فرایند تربیت، نظارت و کنترل والدین بر روی فرزندان است. شیوه های فرزندپروری بر اساس میزان کنترل والدین بر روی فرزندان تعیین می شود. بر این اساس این روشها به چند نوع تقسیم شده اند: در شیوه سهل گیرانه^۱ والدین حداقل نظارت و کنترل را روی فرزندان دارند و یا اصلاً کنترلی روی آنها ندارند. در شیوه قدرت مدار^۲ اعتقاد بر این است که تا آنجا که می شود باید فرزندان تحت کنترل قرار داشته باشند. نظارت روی فرزندان در تمامی رفتارهای شخصی، خانوادگی و اجتماعی وجود دارد. شیوه دیگر که بین دو روش مذکور قرار دارد شیوه اقتدار منطقی^۳ است. در این روش انتظارات و توقعاتی که از فرزندان وجود دارد تصریح می شود. نقش های افراد روشن و انعطاف پذیر است. فرایند، میزان و ابعاد نظارت و کنترل فرزندان مشخص و بین والدین و فرزندان هماهنگی دیده می شود [۲].

پس آنچه برای نظارت ضرورت دارد، هماهنگی والدین با یکدیگر و با فرزندان است. والدینی که با یکدیگر و با فرزند خود از هماهنگی و توافق برخوردار نیستند از شیوه هایی مبتنی بر طرد، حمایت افراطی، اغماض، تساهل و یا تسلط استفاده می کنند. شرایطی را فراهم می آورند که فرزندان شان از اعتماد به نفس کمتری برخوردار شوند و از نظر هیجانی رشد طبیعی نداشته باشند [۳]. زمانی بین اعضای خانواده هماهنگی وجود خواهد داشت که ابعاد و شیوه های نظارت تصریح شده باشد. ملاحظه شده است که بین

^۱ -Uninvolved

^۲ -Authoritarian

^۳ -Authoritative

بررسی آسیب پذیری فرهنگی خانواده در بین مردم ایران توسط محقق ساخته شد. پرسشنامه شامل ابعاد: تقیدات مذهبی، شکاف بین نسل ها، روابط خانوادگی، مدگرایی، لذت طلبی و مادی گرایی، حجاب و پوشش، ارتباطات دوستی، استفاده از نوار و فیلم، ارتباط با جنس مخالف، گرایش به اعتیاد، قانون گریزی، استفاده از ماهواره و رسانه های خارجی و غرب گرایی بود. این پرسشنامه دارای ۶۰ ماده است که هر مقیاس فرعی آن دارای ۵ سؤال با مقیاس لیکرت می باشد.

سئوالات هر مقیاس فرعی بر اساس سازه های تعریف شده برای هر کدام تدوین شده است.

پرسشنامه پس از تدوین و بررسی روائی محتوایی بر روی ۱۰۰ نفر اجرا شد و همبستگی درونی آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ به میزان ۰/۹۴ بدست آمد.

۲- پرسشنامه میزان کنترل و نظارت والدین: این پرسشنامه دارای ۱۱ ماده است و با استفاده از مقیاس لیکرت توسط محقق تنظیم و تدوین شد. پرسشنامه ابعاد نظارت والدین روی فرزندان را در ابعاد انجام تکالیف درسی، انتخاب دوست، نوع تفریح، ساعت بازگشت به منزل، تماشای تلویزیون، دیدن فیلم، انجام بازیهای کامپیوتری، رفت و آمد در مسیر مدرسه، نوع حجاب و پوشش اسلامی، انجام فرایض دینی و مطالعه کتاب و مجله را می سنجد. پاسخ دهندگان میزان نظارتی که روی آنها اعمال می شود را در ۵ سطح خیلی زیاد، زیاد، معمولی، کم و خیلی کم تعیین می کردند. اعتبار پرسشنامه با استفاده از همبستگی درونی آلفا به میزان ۰/۸۶ بدست آمد.

۳- پرسشنامه دموگرافیک که شامل مشخصات دموگرافیک فرزندان و مشخصات دموگرافیک والدین بود. اجرای پرسشنامه ها میان جمعیت نمونه به صورت فردی بود. اطلاعات حاصل با استفاده از نرم افزار رایانه ای SPSS 11 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

در تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آماری ضریب همبستگی پیرسون، آزمون آماری t، آزمون تحلیل واریانس یکراهه و آزمون پسین توکی استفاده گردید.

زمانی بیشترین رشد را خواهد داشت که فرزندان در شرایط کنترل به همراه محبت تربیت شده باشند [۷].

آنچه طرح مباحث مربوط به نظارت و کنترل والدین را ضروری ساخته وجود تحولات در خانواده است. تحقیقات نشان داده است که در چند دهه اخیر خانواده از نظر برخی ارزشها و قواعد حاکم دچار تغییراتی شده است [۱۲]. برای حراست از نقش خانواده، لازم است عملکرد سیستم کنترلی و نظارت خانواده فعال باشد و این سیستم بهبود پیدا کند. بنابراین وجود کنترل و نظارت بر روی فرزندان ضروری است؛ در کنترل و نظارت وجود هماهنگی بین والدین و فرزندان لازم است و همچنین لازم است که نظارت و کنترل همراه با محبت باشد و به خود کنترلی منجر شود؛ آنچه به عنوان سؤال مطرح است اینکه در خانواده های کارکنان سپاه نظارت و کنترل شامل چه ابعاد و موضوعاتی می باشد؟ میزان نظارت و کنترل در خانواده های کارکنان سپاه با چه عواملی در ارتباط است؟ بین میزان نظارت و کنترل و آسیب پذیری فرهنگی چه نوع ارتباطی وجود دارد؟

روش

روش تحقیق توصیفی و همبستگی بود. در این پژوهش میزان ابعاد نظارت و کنترل والدین در خانواده کارکنان سپاه بر روی فرزندان نوجوان و جوان مورد بررسی قرار گرفت.

همچنین رابطه بین میزان نظارت والدین با عوامل دموگرافیک و رابطه بین میزان نظارت و آسیب پذیری فرهنگی و خویشتن پنداری و مهارتهای اجتماعی فرزندان مورد بررسی قرار گرفت. تعداد ۴۰۰ نفر (۲۰۰ نفر پسر و ۲۰۰ نفر دختر) از بین فرزندان ۱۲ تا ۳۰ ساله کارکنان سپاه انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. آزمودنیها از شهرهای تهران، شیراز، مشهد، ارومیه، ساری، بوشهر و قم که بر حسب پراکنندگی جغرافیایی در کشور انتخاب شده بودند به روش خوشه ای چند مرحله ای نمونه گیری شدند.

ابزار جمع آوری اطلاعات عبارت بود از:

۱- پرسشنامه آسیب پذیری فرهنگی: این پرسشنامه با هدف

نتایج

بدین معناست که با افزایش میزان نظارت و کنترل والدین میزان آسیب پذیری فرهنگی در بین فرزندان کاهش پیدا می کند. از سوی دیگر ملاحظه شد که بین میزان نظارت و کنترل والدین و خود پنداری و مهارت‌های اجتماعی بترتیب به میزان ۰/۲۰ و ۰/۱۴ رابطه همبستگی مثبت و در سطح $p \leq 0/01$ معنی دار وجود دارد. بنابراین نتیجه گرفته شد که با افزایش میزان نظارت و کنترل والدین میزان خود پنداری و میزان مهارت‌های اجتماعی فرزندان افزایش پیدا می کند (جدول ۲).

جدول ۲: ارتباط بین میزان نظارت و کنترل والدین با آسیب پذیری فرهنگی، خود پنداری، اعتقادات دینی و مهارت‌های اجتماعی فرزندان

عوامل	ضریب همبستگی	سطح معناداری
آسیب پذیری فرهنگی	-۰/۳۰	۰/۰۱
خود پنداری	۰/۲۰	۰/۰۱
اعتقادات دینی	۰/۰۱	۰/۸۴
مهارت‌های اجتماعی	۰/۱۴	۰/۰۱

در بررسی رابطه بین میزان نظارت و کنترل والدین و متغیرهای دموگرافیک ملاحظه شد که بین میزان سن فرزندان و میزان نظارت و کنترل والدین به میزان ۰/۱۹ رابطه منفی و معنی دار وجود دارد به این معنی که با افزایش میزان سن فرزندان میزان نظارت و کنترل بر روی آنها کاهش پیدا می کند. از سوی دیگر بین میزان نظارت و کنترل فرزندان با سایر متغیرهای مورد بررسی رابطه معنی داری دیده نشد (جدول ۳).

جدول ۳: رابطه همبستگی بین میزان نظارت و کنترل والدین و متغیرهای دموگرافیک

ردیف	عوامل	ضریب همبستگی	سطح معناداری
۱	سن فرزندان	-۰/۱۹	۰/۰۱
۲	سابقه خدمت پدر	-۰/۰۶	۰/۲۶
۳	درجه پدر	-۰/۰۵	۰/۳۹
۴	سابقه جبهه پدر	-۰/۰۲	۰/۶۹
۵	سابقه جانبازی پدر	۰/۱۲	۰/۲۲
۶	سابقه اسارت	-۰/۴۵	۰/۵۵
۷	مدت حضور پدر در پیش خانواده	-۰/۰۴	۰/۴۲

از مجموع ۴۰۰ نفر از فرزندان نوجوان و جوان کارکنان سپاه که در این پژوهش شرکت داشتند، ۵۰ درصد دختر و ۵۰ درصد پسر بودند، میانگین سنی پسران $2/7 \pm 17/13$ و میانگین سنی دختران $2/7 \pm 16/59$ بود. از نظر تحصیلات ۷ درصد دارای تحصیلات عالی، ۳۳/۵ درصد دیپلم، ۳۷ درصد دبیرستان، ۲۲/۵ درصد دارای تحصیلات راهنمایی و پایین تر بودند. در پاسخ به این سؤال که میزان نظارت و کنترل فرزندان در خانواده های کارکنان سپاه بترتیب در چه زمینه هایی است ملاحظه شد که بترتیب در موارد ساعت بازگشت به منزل، نوع پوشش، انجام فرایض دینی و انتخاب دوست بیشترین نظارت و در زمینه های انجام بازیهای کامپیوتری و مطالعه کتب و مجلات کمترین نظارت وجود دارد (جدول ۱).

جدول ۱: رتبه بندی ابعاد نظارت و کنترل فرزندان در خانواده های کارکنان سپاه

ردیف	ابعاد نظارت	میانگین نمره	انحراف استاندارد
۱	ساعت بازگشت به منزل	۴/۰۱	۰/۹۱
۲	نوع پوشش	۳/۹۱	۰/۹۴
۳	انجام فرایضات دینی	۳/۸۹	۰/۹۰
۴	انتخاب دوست	۳/۸۶	۰/۹۵
۵	انجام تکالیف درسی	۳/۶۶	۰/۹۶
۶	نوع تفریح	۳/۵۷	۱
۷	رفت و آمد در مسیر مدرسه	۳/۳۸	۱
۸	دیدن فیلم	۳/۲۴	۰/۸۹
۹	تماشای تلویزیون	۳/۱۷	۰/۸۷
۱۰	مطالعه کتب و مجله	۳/۱۵	۰/۹۰
۱۱	کار با کامپیوتر	۲/۹۹	۱/۴

میانگین نمره بر اساس مقاس لیکرت تنظیم شده است و در آن: نظارت خیلی کم = ۱، نظارت کم = ۲، نظارت معمولی = ۳، نظارت زیاد = ۴، نظارت خیلی زیاد = ۵ می باشد.

در بررسی رابطه همبستگی بین میزان نظارت و کنترل والدین و متغیرهای آسیب پذیری فرهنگی، خود پنداری، اعتقادات دینی و روابط اجتماعی که با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون انجام شد، ملاحظه گردید که میزان نظارت و کنترل والدین با آسیب پذیری فرهنگی به میزان ۰/۳۰ رابطه همبستگی منفی و معنی داری دارد. این رابطه

جدول ۴- مقایسه میزان کنترل و نظارت والدین بر اساس نوع جنس فرزندان و وضعیت روابط بین اعضای خانواده

متغیر	گروهها	میانگین	انحراف معیار	میزان F/t	سطح معنی داری	وضعیت
نوع جنس	۱- دختر	۳/۵۱	۰/۶۳	-۰/۵۳	۰/۶۰	_____
	۲- پسر	۳/۵۵	۰/۶۲			
روابط بین اعضای خانواده	۱- خیلی گرم	۳/۶	۰/۶۱	۶/۱۳	۰/۰۰۱	۳ و ۴ > ۱ و ۲
	۲- گرم	۳/۴	۰/۶۰			
	۳- معمولی	۳/۳	۰/۶۴			
	۴- سرد	۲/۳	۰/۶۲			
میزان دعوا و مشاجره بین اعضای خانواده	۱- زیاد	۳/۳	۰/۵۰	۴/۶۸	۰/۰۰۱	۴ و ۳ > ۲ و ۱
	۲- معمولی	۳/۳	۰/۵۹			
	۳- کم	۳/۵	۰/۶۲			
	۴- خیلی کم	۳/۶	۰/۶۳			

رعایت حجاب و پوشش اسلامی در فرزندی که از سوی والدین به میزان خیلی زیاد کنترل می شوند بیشتر است. گرایش به اعتیاد در بین کسانی بیشتر است که از سوی والدین کمتر نظارت می شوند، ارتباط با دوستان ناباب در بین فرزندی بیشتر است که از سوی والدین به میزان کم یا زیاد نظارت می شوند و کسانی که به میزان معمولی یا خیلی زیاد نظارت می شوند این مشکل را کمتر دارند. مدگرایی، استفاده از نوار و فیلم مبتذل، شکاف بین نسل، استفاده از ماهواره و رسانه های خارجی و قانون گریزی در میان فرزندی بیشتر است که میزان نظارت بر روی آنها کم یا حتی معمولی است و این آسیب ها در بین گروهی کمترین میزان را دارد که بیشترین کنترل را از سوی والدین دارند. همچنین ملاحظه شد که لذت طلبی و مادی گرایی در بین کسانی که کمتر یا بیشتر تحت نظارت قرار دارند زیاد است و فرزندی که به میزان معمولی یا خیلی زیاد نظارت می شوند کمتر به آسیب مبتلا می شوند. ارتباط با جنس مخالف در بین افرادی کمتر است که به میزان معمولی یا خیلی زیاد نظارت می شوند. کمترین مشکل در بین کسانی است که به میزان خیلی زیاد تحت نظارت والدین هستند. غرب گرایی نیز در بین کسانی کمتر است که بیشترین نظارت را از سوی والدین خود دارند (جدول ۵).

همچنین بین نوع جنس فرزندان و میزان نظارت و کنترل روی آنها تفاوت معنی داری ملاحظه نشد. در حالی که بین میزان روابط بین اعضای خانواده و میزان مشاجرات خانوادگی و میزان نظارت روی فرزندان رابطه معنی داری وجود داشت.

براین اساس ملاحظه شد که در خانواده هایی که روابط گرم است و در خانواده هایی که میزان مشاجرات کم است میزان نظارت و کنترل بیشتر دیده می شود و بر عکس در خانواده هایی که روابط بین اعضاء سرد است و میزان مشاجرات بین اعضای خانواده بیشتر است میزان نظارت و کنترل نیز کمتر می باشد (جدول ۴).

برای مقایسه میزان آسیب پذیری فرزندان کارکنان سپاه بر حسب میزان نظارت والدین از آزمون آماری تحلیل واریانس یکراه استفاده شد. بر این اساس میانگین نمرات آسیب پذیری در ابعاد مختلف در بین ۴ گروه از نظر میزان نظارت (۱- کم، ۲- معمولی، ۳- زیاد، ۴- خیلی زیاد) مورد مقایسه قرار گرفت.

نتایج حاصل نشان داد که در تمامی ابعاد آسیب های فرهنگی تفاوت معنی داری در سطح $p \leq 0.01$ بین گروه های مورد مقایسه وجود داشت.

بر این اساس ملاحظه شد که: میزان تقیدات دینی و میزان

جدول ۵- نتایج آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه میزان آسیب پذیری فرزندان کارکنان سپاه بر حسب میزان نظارت والدین

نتیجه آزمون پسین	FP	FR	میانگین مجذوزات	مجموع مجذوزات	انحراف معیار	نمره میانگین	سطوح	متغیر مستقل	متغیر وابسته
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۰۰۱ **	۱۷/۲۸	۱۳۲/۷	۳۹۸	۳/۲	۱۱/۶	۱- کم	میزان نظارت	ضعف تقیدات دینی
			۷/۷	۷۷۲۳	۲/۸	۱۱/۴	۲- معمولی		
				۸۱۲۱	۲/۵	۱۰/۹	۳- زیاد		
					۲/۹	۹/۹	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۰۰۱ **	۱۱/۸۰	۱۳۲/۵	۳۹۷	۴	۱۰/۹	۱- کم	میزان نظارت	عدم رعایت پوشش و حجاب
			۱۱/۲	۱۱۲۹۸	۳/۲	۹/۸	۲- معمولی		
				۱۱۶۹۵	۳/۳	۱۰/۲	۳- زیاد		
					۳/۴	۸/۹	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۱ **	۵/۳۰	۲۲/۷	۶۸	۳/۳	۷/۱	۱- کم	میزان نظارت	گرایش به اعتیاد
			۴/۳	۴۳۰۳	۱/۸	۶	۲- معمولی		
				۴۳۷۱	۲/۱	۶/۱	۳- زیاد		
					۱/۹	۵/۹	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۱ **	۵/۵۷	۷۱/۴	۲۱۴	۴/۹	۹	۱- کم	میزان نظارت	ارتباط با دوستان ناباب
			۱۲/۸	۱۲۸۹۲	۳/۳	۷/۷	۲- معمولی		
				۱۳۱۰۷	۳/۵	۸/۷	۳- زیاد		
					۳/۷	۷/۸	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۰۱ **	۳۰/۱۳	۲۷۲/۶	۸۱۸	۳/۳	۱۱/۴	۱- کم	میزان نظارت	مد گرایی
			۹/۱	۹۱۰۲	۳/۲	۱۰/۵	۲- معمولی		
				۹۹۲۰	۲/۹	۱۰/۴	۳- زیاد		
					۲/۹	۸/۶	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۰۱ **	۸/۹۸	۱۱۹/۲	۳۵۷	۵/۱	۱۱	۱- کم	میزان نظارت	استفاده از نوار و فیلم مبتذل
			۱۳/۳	۱۳۳۵۷	۳/۶	۹/۹	۲- معمولی		
				۱۳۷۱۴	۳/۵	۱۰/۲	۳- زیاد		
					۳/۶	۸/۹	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۰۱ **	۲۴/۸۴	۲۷۲/۹	۸۱۸	۳	۱۱/۶	۱- کم	میزان نظارت	شکاف بین نسلها
			۱۰/۹	۱۱۰۵۳	۳/۳	۱۰/۹	۲- معمولی		
				۱۱۸۷۲	۳/۱	۱۰/۹	۳- زیاد		
					۳/۵	۹/۱	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۴ **	۶/۲۱	۶۱/۴	۱۸۴	۳/۳	۱۱/۶	۱- کم	میزان نظارت	استفاده از ماهواره و رسانه خارجی
			۹/۹	۹۹۴۸	۳/۳	۱۱/۵	۲- معمولی		
				۱۰۱۳۲	۳/۱	۱۱/۳	۳- زیاد		
					۳/۱	۱۰/۵	۴- خیلی زیاد		
۱ > ۳ و ۴	۰/۰۰۹ **	۳/۸	۴۲/۴	۱۲۷	۳/۶	۱۲/۱	۱- کم	میزان نظارت	لذت طلبی و مادی گرایی
			۱۱/۱	۱۱۱۳۴	۳/۱	۱۱/۱	۲- معمولی		

				۱۱۲۶۱	۳/۲	۱۱/۷	۳- زیاد		
					۳/۶	۱۱	۴- خیلی زیاد		
۱>۳ و ۴	۰/۰۰۰۱ **	۹/۰۱	۱۵۸/۵ ۱۷/۶	۴۷۵ ۱۷۶۸۷ ۱۸۱۶۳	۵/۲	۱۱/۹	۱- کم	میزان نظارت	ارتباط با جنس مخالف
					۴/۱	۱۰/۵	۲- معمولی		
					۴/۲	۱۱/۱	۳- زیاد		
					۴/۱	۹/۷	۴- خیلی زیاد		
۱>۳ و ۴	۰/۰۰۰۱ **	۱۰/۷۹	۱۲۷/۸ ۱۱/۸	۳۸۳ ۱۱۹۱۴ ۱۲۲۹۸	۴/۳	۱۰	۱- کم	میزان نظارت	غرب گرایی
					۳/۴	۸/۶	۲- معمولی		
					۳/۶	۷/۹	۳- زیاد		
					۳/۲	۷/۷	۴- خیلی زیاد		
۱>۳ و ۴	۰/۰۰۰۱ **	۱۰/۷۸	۸۸/۹ ۸/۲	۲۶۶ ۸۲۹۲ ۸۵۵۸	۲/۶	۱۰/۱	۱- کم	میزان نظارت	قانون گریزی
					۳/۱	۹/۸	۲- معمولی		
					۲/۷	۹/۹	۳- زیاد		
					۲/۷	۸/۸	۴- خیلی زیاد		

میزان نظارت با مقیاس ۱- کم، ۲- معمولی، ۳- زیاد، ۴- خیلی زیاد تعریف شده است

بحث

تحت نظارت و کنترل والدین بودند از آسیب پذیری فرهنگی پایین و از خویشتن پنداری و روابط اجتماعی بالایی برخوردار هستند.

در تحقیق حاضر نشان داده شد که با افزایش میزان نظارت والدین میزان آسیب پذیری کاهش می یابد. بر این اساس پیش بینی می شود در مواردی که الگوهای تربیتی آزاد گذارنده اعمال می شود و میزان نظارت و کنترل والدین کاهش می یابد، میزان آسیب پذیری فرهنگی و اجتماعی افزایش پیدا کند. متأسفانه شیوه آزاد گذارنده به سبک تربیتی بسیاری از والدین وارد شده است. در خانواده هایی هم که نظارت روی فرزندان جزء برنامه های تربیتی قرار دارد، پدر در خانواده حضور سایه وار دارد و وظیفه و مسئولیت مهم نظارت بر عهده مادر گذاشته شده است. مادران بهتر می توانند روی دختران نظارت داشته باشند و از کنترل و نظارت فرزندان پسر در دوره نوجوانی و جوانی عاجز هستند. بنابراین انتظار می رود فرزندان پسر که در سن جوانی هستند تحت نظارت خانواده قرار نگیرند و میزان آسیب در بین آنها بیشتر شود. در این خصوص لازم است که اولاً سیستم نظارتی در خانواده ها تقویت شود، البته نظارتی که سختگیرانه و تعارض زا نباشد. ثانیاً پدران در

نظارت روی فرزندان یکی از وظایف والدین است. در تربیت سالم، والدین نظارت روی فرزندان را بصورت افراط و تفریط انجام نمی دهند. رفتار آنها در برابر فرزندان قاطع و از سویی دیگر اطمینان بخش است. این عده از والدین هم برای رفتار خودمختارانه و هم رفتار منضبط فرزندان اعتبار قایل هستند و اعتقاد دارند که کنترل بیرونی و نظارت والدین در نهایت باید بسوی کنترل درونی فرزند سوق یابد. آنان روابط کلامی را تشویق می کنند و وقتی از اقتدار خود برای کنترل استفاده می کنند و فرزندان را از چیزی نهی می کنند و یا انتظارات خود را به آنان منتقل می کنند برای این کار دلایل خود را مطرح می کنند، موارد امر و نهی و انتظارات خود را بطور شفاف برای فرزندان مطرح می کنند و درباره دلایل آنها با هم مباحثه می کنند. در واقع وضوح اهداف و ترتیب و نظم و مسئولیت پذیری فرزندان، راه و رسم زندگی را به فرزندان منتقل می کند [۴]. بنابراین انتظار می رود که کودکان تحت شرایط نظارت و کنترل مناسبترین رشد را داشته باشند. نظارت و کنترل پشتوانه ای حمایت آمیز برای آنها خواهد بود نه مانعی برای رشد و شکوفایی روانی - اجتماعی. بر همین اساس است که پژوهش حاضر نشان داد فرزندان که

یاد داد. می توان روشهای کنترل را فرهنگسازی کرد تا اعضای خانواده کنترل کننده یکدیگر باشند.

متأسفانه فقدان آموزشهای لازم نشان می دهد که هنوز نظارتهای خانواده و کنترل والدین سنتی است و به ابعاد مدرن رفتار فرزندان گسترش نیافته است. در دنیای کنونی بیشترین ابزار ترویج آسیبهای فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی کامپیوتر، اینترنت، نوار و فیلم است. در حالی که تحقیق حاضر نشان داد کمترین میزان نظارت والدین در زمینه های مزبور می باشد.

برای نظارت و کنترل مناسب می توان به نکات زیر توجه کرد:

۱- در حمایت از خانواده نظارت به عنوان یک اصل مورد توجه باشد.

۲- نظارت، دخالت نیست. لازم است اعضای خانواده درباره چگونگی نظارت، نوع نظارت و شیوه های آن با هم به توافق برسند.

۳- لازم است هر یک از اعضای خانواده در زمینه ارتباط دوستی، تفریحات، ساعت بازگشت به منزل و نوع پوشش، با یکدیگر صادق بوده و در این زمینه ها از وضع یکدیگر باخبر باشند.

۴- نظارت و کنترل می تواند معکوس باشد. این اصل به این معنا است که افراد قبل از اینکه مورد سؤال واقع بشوند، اعضای دیگر خانواده را در جریان امور، رفتارها و برنامه های خود قرار دهد.

۵- همیشه نظارت و کنترل هایی که همراه با مشاخره، دعوا و اختلاف است، موجب افزایش آسیب بر خانواده می شود.

۶- نظارت باید دوستانه و همراه با حمایت، همدلی و صمیمیت باشد.

۷- باید حدود نظارت تعیین شود تا این موضوع از دخالت در امور شخصی یکدیگر متمایز شود.

۸- نظارت بر اعضای خانواده صرفاً بر عهده مادر قرار نگیرد، پدر نیز در این زمینه فعال شود.

۹- نظارت والدین بر بکارگیری ابزارهای مدرن همچون بازی های کامپیوتری، اینترنت، نوار و فیلم توسط فرزندان

نظارت بر فرزندان نقش و مسئولیت داشته باشند و حتی نظارت بر فرزندان پسر در دوره نوجوانی و جوانی بر عهده پدر قرار گیرد. از سویی دیگر به نظر می رسد که فرزندان پسر در جامعه از آزادی بیشتری برخوردار هستند. آزادی به ویژه در دوره نوجوانی و جوانی بهتر است محدود و مشروط باشد تا موجب افزایش آسیب پذیری و انحراف جوان نشود. از فرزندان پسر حداقل به میزان فرزندان دختر انتظار رفتار اخلاقی، رعایت حجاب و سایر فعالیت های شخصی و اجتماعی منضبط وجود داشته باشد. لازم به توجه است که اندک برنامه های فرهنگی برای فرزندان کارکنان سپاه معطوف به دختران است. دختران کارکنان سپاه هم در دسترس هستند و هم بیشتر متعهد به شرکت در برنامه های فرهنگی می باشند. در حالی که جلب مشارکت فرزندان پسر برای شرکت در برنامه های فرهنگی نیاز به زحمت و تلاش دارد ضمن اینکه لازم است برنامه های فرهنگی قابل ارائه به آنها مطابق ویژگیهای وابسته به سن و جنس آنها باشد.

نکته دیگر اینکه میزان نظارت و کنترل والدین با میزان آسیب پذیری فرهنگی ارتباط دارد. در جامعه کنونی میزان نظارت غیر رسمی اجتماعی کاهش یافته است. نظارت های غیر رسمی اثرات کنترل بیشتری دارند. خانواده با کنترل و نظارت بر روی اعضاء، آنان را از خطرات احتمالی بدور می سازد. نظارت حدود ۹ درصد توان پیش بینی برای آسیب پذیری را دارد و رابطه همبستگی آن با میزان آسیب پذیری فرهنگی ۰/۳۰- منفی است. عمده ترین موارد نظارتی در خانواده های مورد بررسی بترتیب عبارت بودند از: ساعات بازگشت به منزل، نوع پوشش، انجام فرایض دینی، انتخاب دوست و انجام تکالیف درسی. لازم به ذکر است که نظارت و کنترل فرزندان مدتهاست که از سوی برخی محافل روشنفکرانه مورد تردید قرار گرفته است در حالیکه این موضوع یک اصل علمی و یک آموزه دینی است. البته کیفیت نظارت و کنترل نیز مهم است. نظارتهایی که با توافق طرفین صورت می گیرد، نظارتی که حاوی صمیمیت و حمایت باشد و نظارتی که فاقد تعارض و مشاخره باشد می تواند اثر گذار باشد. می توان شیوه های نظارتی را به خانواده

گسترش یابد.

علوم پزشکی، ۱۳۸۰، ۶(۴): ۳۰۲-۳۰۰.

۷- اقلیدس ط. بررسی رابطه هسته کنترل با محیط خانواده، پایان نامه

کارشناسی ارشد، ۱۳۷۶، دانشگاه شیراز، صفحات ۹۰-۷۰.

۸- شلویری گ. بررسی رابطه ویژگیها و مکان کنترل مادر و فرزند با

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر و پسر، پایان نامه کارشناسی ارشد،

دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۷۷، ص ۱۸۵-۱۷۰.

۹- مهربانی زاده هنرمند م، شکرکن ح، نجاریان ب، محمودی م. مقایسه

نظام ارزشی و نگرشهای دانش آموزان با والدین و نزدیکترین دوستان

همکلاسی. مجله علوم تربیتی و روانشناسی، ۱۳۸۳؛ ۱۱(۲-۱): ۱۴۲-

۱۲۱.

۱۰- موسوی ا. عملکرد نظام خانواده و بهداشت روانی اعضای خانواده.

مجله اندیشه و رفتار، ۱۳۷۹؛ ۶(۳-۲): ۱۰۸-۸۷.

۱۱- حیدرنیا ا، ثنایی ب، طالقانی ن. سلامت روان و عزت نفس دانش

آموزان پسر دوره راهنمایی در خانواده های عادی تحت حضانت پدر و

تحت حضانت مادر. مجله رفاه اجتماعی، ۱۳۸۴، ۵(۱۹): ۷۴-۵۵.

۱۲- آزاد ارمکی ت، زند م، خزایی ط. بررسی تحولات اجتماعی و

فرهنگی در طول سه نسل خانواده تهرانی، مجله نامه علوم اجتماعی،

۱۳۷۹، ۸(۱۶): ۲۹-۳.

۱۳- بهرامی احسان ه. بررسی تأثیر نوع الگوی فرزند پروری بر سلامت

روانی و موفقیت تحصیلی فرزندان کارکنان سپاه، پژوهش مرکز

تحقیقات علوم رفتاری، ۱۳۸۴.

منابع

۱- دهخدا، ع. لغت نامه، جلد ۱۴.

2- Darling N, stein berg L. Parenting style as context: an integrative model. Psychol Bull 1993; 13(3): 487-96.

3- Mc carty CA, Lau As, valeri SM, parent – child interactions in relation to critical and emotionally over involved expressed emotion: is EE a proxy for behavior ? J Abnormal child psychol 2004; 32: 83-93.

۴- رضانی م، اسماعیل م، رثوفیان مقدم ا، عسگری مقدم ف. مقایسه شیوه‌های فرزند پروری مادران کودکان دارای اختلال های افسردگی، اضطراب و وسواس فکری و عملی با مادران کودکان عادی. مجله پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، ۱۳۸۲؛ ۳(۴-۳): ۲۶۴-۲۴۵.

۵- صدر السادات ج، شمس اسفندآباد ح، امامی پور س. مقایسه شیوه های فرزند پروری و کارکرد خانواده در خانواده های بی سرپرست، دارای اختلالات رفتاری و عادی. مجله دانشگاه علوم پزشکی شهر کرد، ۱۳۸۴؛ ۷(۲): ۴۸-۴۳.

۶- گلچین م، نصیری م، نجمی ب، بشردوست ن. ارتباط عملکرد خانواده با برخی ویژگیهای روانی نوجوانان دختر و پسر، مجله پژوهش در